

હિંદુસ્તાનની ભૂગોળનું તારણ. એથા ધારણના વિદ્યાર્થીઓને સાર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

દામજી મકનદાસ.

કપોળ નીતિ વધેકના મેનેજર.

સિદ્ધાર.

આવૃત્તિ પેટેલી.

અમદાવાદ

આયોદ્ય પ્રેસ.

સંવત ૧૯૪૧—સન ૧૯૮૫

સર્વ હક્ક કર્તાને સ્વાધીન.

કીમત રૂ.૦-૩-૬

હિંદુસ્તાનની ભૂગોળનું તારણ.
ચોથા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને સાર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

દામજી મકનદાસ.

કપોળ નીતિ વર્ષકના મેનેજર.

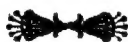
સિદ્ધાર.

આવૃતિ પેટેલી.

અમદાવાદ

આર્યોદય પ્રેસ.

સંવત ૧૯૪૧—સન ૧૯૮૫

સર્વ હક્ક કર્તાને સ્વાધીન.

કીમત રૂ.૦-૩-૬

મેહેરબાન સાહેબો.—

આ મારો પહેલો પ્રયાસ છે, જેથી કોઈ કોઈ
ઠેકાણે ભૂલ થઈ હોય તો તે સુધારીને વાંચવા
સદગૃહસ્થોને વિનતિ કરું છું. તા. ૧૯-૫-૮૫

દામજી મકનદાસ

સિદ્ધાર,

તાબે ભાવનગર.

હિંદુસ્તાનની ભૂગોળનું તારણ.

મદ્રાસ ઇલાકા.

સીમા—ઉત્તરે નીમ્નમત્સ રાજ્ય, મધ્ય પ્રાંતો, મુંગ્ગ ઇલાકા,
તથા બંગાળનો થોડો ભાગ. દક્ષિણે હિંદી મહાસા-
ગર પૂર્વે બંગાળનો ઊપસાગર. અને પશ્ચિમે આ-
ચારબી સમુદ્ર, અને નિમ્નમત્સ રાજ્યનો થોડો ભાગ.

વિભાગ—જિત્તરસરકાર, કર્ણાટક, અને મલખાર.

પર્વત—નિલગીરી, પૂર્વઘાટ, પશ્ચિમઘાટ અથવા સિંહાદ્રી,
અને પોલચી.

નદીઓ—ગોદાવરી, કૃષ્ણા, કાવેરી, પન્નેર, પન્નાર. ને પુલ્લાર.

ગોદાવરી—એ ૮૯૦ મૈલ લાંબી ને ત્રણકના ટેકરામાંથી
નોકળી અગ્નિ ખૂણા તરફ વહી બંગાળના ઉપસા-
ગરને મળે છે. તે ઊપરનાં શેહેરો નાશિક, પૈઠ્ણ,
નાંદેડ, નિર્મળ, ચિતુર, રાજમેહ્દ્રો, ધવજેશ્વર, અને
યાનાન, કાંટા માંજરા, પેનગંગા, વરધા અને વાર્ધનગંગા.

કૃષ્ણા—એ ૮૦૫ મૈલ લાંબી મહાબલેશ્વરની ટેકરીમાંથી
નોકળી પૂર્વ તથા દક્ષિણ દિશા ભણી વહી બંગાળના
ઊપસાગરને મળેછે. તે ઊપરનાં શેહેરો સતારા, જ-
મખાંડી, રાયચુર, કર્નુલ, ને ગંતુર. કાંટા ભીમા, તુ-
ગલદ્રા. વારણા અને મુસી.

કાવેરી—૪૭૦ મૈલ લાંબી પશ્ચિમ ઘાટમાંથી ઉત્પન્ન થઈ
પૂર્વે બંગાળના ઉપસાગરને મળેછે. તે ઊપરનાં શે-
હેરો મ્હેલુર, શ્રીરંગપટ્ટણ, તંજાવર, ત્રીચીનાપલ્લી.

પન્નાર—એ નંદીદુર્ગના પર્વતમાંથી નીકળી જિત્તર તથા
પૂર્વ તરફ વહી બંગાળના ઉપસાગરને મળે છે. તે

ઉપરનાં શહેરો નેલુર.

પુનાર—તે મ્હેસુરના રાજ્યમાંથી ઉત્પન્ન થઇ પૂર્વ દિશા
જણી વહી જંગાળના ઉપસાગરને મળેછે. તે ઉપરનાં
શહેરો—વેલુર, અર્કાટ, કાંચીવરમ, ચેંગલપટ્ટણ.

સરૌવર—પાલીકટ, કાલર અને ચિલ્લકા.

હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં—નિલગીરી, ઉત્તકમંડ, અને ડીંડીંગલ.
દેશી રાજ્ય—મ્હેસુર, ત્રાવણકોર, કોચીન, અને પુદુકોટા.

મુખ્ય શહેરો.

મદ્રાસ—એ આખા મદ્રાસ પ્રજાકાની રાજધાની છે. તેમાં
મદ્રાસી નામનું કાપડ થાયછે, ત્યાં મદ્રાસ ઈલાકાનો
ગવર્નર રહેછે, ને આખા ઈલાકાની રાજધાનીનું શે-
હેર છે.

ત્રિચીનાપલ્લવી—મદ્રાસ પ્રજાકામાં માત્ર મદ્રાસથી નાનું છે
ને તે કાવેરી નદી ઉપરછે ત્યાં ઇંગ્રેજ તંખાકુની મી-
ડીઓ, લોઢાનો સામાન ને ધરેણું થાયછે.

મંતુર—એ કૃષ્ણા નદી ઉપરછે.

મચ્છલીપટ્ટણ—એ કૃષ્ણા નદીના મુખ આગળ છોટ અને
મલમલને માટે જાણીતુંછે, તે ઉત્તર સરકાર પ્રાંતમાં
મોડું શહેરછે.

રાજમેહેન્દ્રી—ગોદાવરી નદી ઉપર રેશમી તથા ખીજાં કા-
પડને માટે જાણીતું છે.

વિશાગાપટ્ટણ—એ પૂર્વ કાંઠે જઈરછે.

વિજયનગર—એ કર્ણાટક પ્રાંતમાં સૌથી પ્રખ્યાત દેશી
રાજ હતું પણ હાલ તે ઇંગ્રેજ સરકારને તાબેછે.

વેળુર—પુનાર નદી ઉપર જડને માટે જાણીતુંછે.

અર્કાટ—એ પેહેલાં કર્ણાટકના નવાબની રાજધાની હતું
પણ હાલ તે ઇંગ્રેજ સરકારને તાબેછે.

કાઈમતુર—એમાં તંબાકુ ને રૂ થાયછે.

પાંદોચેરી—એ ફ્રેચ લોકોને તામેછે અને તે ફ્રેચના બીજાં બધાં શહેરો કરતાં મોટુંછે, તેમાં ફ્રેચનો ગવર્નર રહે છે. એ પૂર્વકાંઠે બંદરછે.

નેહુર—એ પન્નાર નદીના મુખ આગળ પૂર્વ કાંઠે બંદરછે.

કારીકલ—એ ફ્રેચ લોકોને તામેછે, ને પૂર્વકાંઠે બંદરછે.

એલુર—એ કોચર સરોવર ઉપર છે તેની પાસે માલવેરી નામની જગ્યા આગળ હીરા મળેછે.

રામશ્વર—એ હિંદુનાં ચાર મોટામાં મોટાં તીર્થમાંનું એક છે ને ત્યાં રામનાથ મહાદેવછે તે રામચંદ્રજીએ જો-સાડેલા કહેછે.

ભાંકવીબાર—એ પેહેલાં ડેન્માર્કના રાજાને તામે હતું પણ તે સને ૧૮૪૫માં ઇંગ્લેન્ડે વેચાતું રાખ્યું.

તંજાવર—એ પેહેલાં દેશી રાજ્ય હતું, ત્યાંના હિંદુઓનાં દેવગની બાંધણી વખણાય છે.

ચિતુર—એ પન્નારની શાખા ઉપરછે. તથા તેની પાસે તિ-થની જગ્યા છે.

કાંચીવરમ—એ હિંદુઓનું ધર્મતું ઠેકાણું છે.

મધુરા—એ જુનામાં જુનું શહેરછે ને તે સને ૧૭૯૨ માં ટીપુ પાસેથી લીધું.

સેલમ—એ પન્નાર નદી ઉપર સુતરાઉ તથા રેશમી કાપડને માટે બજારીતું છે તે સને ૧૭૯૨માં ટીપુ પાસેથી મળ્યું છે.

ડીંડીગજ—મધુરાની બીજી હવાખાવાને માટે બજારીતું છે.

તીણવટ્ટની—એ મદ્રાસ પ્રજાકામાં દક્ષિણે તામ્રપર્ણી નદી ઉપરછે તેમાં દક્ષિણ કાશી નામની તીર્થની જગ્યાછે તથા હિંદુઓનાં દેવળ છે.

તુતુકુડી—એ પૂર્વકાંઠે મોટું બંદર છે ને તેની પાસેના દરિયામાં મોતી પાકે છે.

માનાન—ગોદાવરી નદી ઉપર ફ્રેચ લોકનું સંસ્થાન છે.

કર્નુલ—એ તુંગભદ્રા નદી ઉપર પઠાણ સંસ્થાનની રાજ્ય-ધાની હતું પણ તે સને ૧૮૩૮ની સાલમાં ઇંગ્લેન્ડે જીતી લીધું છે.

બસારી—એ ડુંગરી કિલ્લો છે ને તે જીલ્લાનું ૩ ઘણું વખણાય છે.

કાલીકટ—એ પશ્ચિમ કાંઠે બંદર છે.

બેપુર—એ પશ્ચિમ કાંઠે બંદર ને રેલવે સ્ટેશન છે.

કંકણા—પન્નાર નદી ઉપર છે.

માહી—એ બંદર ફ્રેચ લોકોને તાબે છે ને ત્યાં આગળ ના-ગિએરીનાં ઝાડ ઘણાં થાય છે.

તલેચેરી—એમાં એલચી, મરી ને સુખડનો વેપાર થાય છે. તે પશ્ચિમ કાંઠે બંદર છે.

કાનાનુર—એ પશ્ચિમ કાંઠે બંદર છે. ત્યાંના રાજાને તાબે લક્ષ દીપના બેટ છે.

મંગલુર—એ કાનાડાનું વેપારનું ઠેકાણું છે, ત્યાંની સોપારી વખણાય છે.

બીજાં શહેરો—તિલુવલ્લી, અબ્બની, ચુત્તી, કોદાપલ્લી, બેજવાડા, અને દેવીકોટ.

પેદાશ—૩, ગળી, તજ, દીવેલ, ખૂન, ખાંડ, ડાંગર, ચા-મડાં, ઇમારતી લાકડું, એલચી, મરી, અને સોપારી.

૨ મ્હેસુર અને કુર્મ પ્રાંતો.

ઉત્તરે—મદ્રાસ ઇલાકા અને મુંબઈ ઇલાકા.

દક્ષિણે—મદ્રાસ ઇલાકા.

પૂર્વે—મદ્રાસ ઇલાકા.

પશ્ચિમે—ઉત્તરકાનાડા અને મલબાર.

વિભાગ—મહેસુર અને કુર્ગપ્રાંત.

પર્વત—ત્રણુછે, પરંતુ તે નાનાછે તે નંદીદુર્ગ મોટા છે.

નદીઓ—તુંગભદ્રા, પન્નેર, પન્નાર, પુન્નાર ને કાવેરી.

તુંગભદ્રા—૪૧૦ મૈલ લાંબી એ પશ્ચિમ ઘાટમાંથી નીકળી

તુંગ અને ભદ્રા એ બે નામની નદીઓ શીમુગા આ-

ગળ મળી સામટું નામ યથુ છે. તે ઉપરનાં શેહેરો

હરીહર કરમો, ને બેંગલુર. બાકીની નદીઓનું વર્ણ-

ન ઉપર કરેલું છે, ફાંદા તુંગ અને ભદ્રા.

મુખ્ય શેહેરો.

શ્રીરંગપટ્ટણ—એ કિલ્લાવાળું શેહેર કાવેરી નદીના એક બે-
ટમાં છે ને તે ટીપુનો રાજધાનીનું શેહેર હતું.

મહેસુર—એ કાવેરી નદી ઉપર મોટું શેહેર છે ને તેમાં રા-
બનો મેહેલ વખાણવા લાયક છે.

બેંગલુર—એમાં મહેસુરનો કમીશનર રહે છે ને તે રેલવે
સ્ટેશન છે.

શિમુગા—એ તુંગભદ્રા નદી ઉપર લગાધને માટે પ્રખ્યાત છે.

બીજાં શેહેરો—હરીહર, ચિત્રદુર્ગ, બેદતુર અથવા નગર,
હરીહર.

ચેદાશ—મદ્રાસ ઇલાકા પ્રમાણેજ.

મરકારા—એ કુર્ગપ્રાંતની રાજધાનીનું શેહેર છે. ત્યાંનો રાજા
દૈયત ઉપર બહુ જુલમ કરતો ગાટે ઇન્એ તે શે-
હેર જાણું.

૩ નિઝમ તથા વરાહ.

ઉત્તરે—મધ્યપ્રાંત.

દક્ષિણે—મદ્રાસ ઇલાકા.

પૂર્વે—મધ્યપ્રાંત ને મદ્રાસ ઇલાકાનો ભાગ.

પશ્ચિમે—મુખ્ય ઇલાકા.

વિભાગ—હૈદ્રાબાદ અને વરાડ.

નદીઓ—ગોદાવરી, કૃષ્ણા, બીમા, તુંગભદ્રા, માંજરા, પૈ-
નગંગા અને વર્ધા.

બીમા—એ ૪૯૧ મૈલ લાંબી છે તે બીમાશંકર નામની ટે-
કરીમાંથી નીકળી રાયસુર આગળ કૃષ્ણાને મળે છે.
તે પરનાં શેહેરો પંદરપુર.

માંજરા—એના ઉપર બેદર અને કૌલાસ.

પૈનગંગા—બાલ ઘાટમાંથી નીકળી સિરાંમ્યા આગળ ગોદા-
વરીને મળે છે. તે પરનાં શેહેરો ઉમર ખેડે અને ચાંદે.

વર્ધા—એ સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી ગોદાવરીને મળે છે
તે પર ઉમરાવતી શેહેર છે.

લશ્કરીકાંપ—જાલના અને સીકંદરબાદ.

મુખ્ય શેહેરો.

હૈદ્રાબાદ—એ મુશી નદી ઉપર રાજ્યધાનીનું શેહેર છે.

સીકંદરબાદ—એમાં લશ્કરી છાવણી છે.

જાવળકાંઠા—એ હીરાની ખાણોને માટે પ્રખ્યાત છે. તથા
ત્યાં જૂનાં ખડેરો છે.

બેદર—એ માંજરા નદી ઉપર સોના રૂપાની કારીગરીવાળાં
પીતળનાં વાસણને માટે પ્રખ્યાત છે. તથા તેની પાસે
કૃષ્ણાણી કરીને નગરી હતી તેમ કહે છે.

જાલના—એ દૂધનાની શાખા ઉપર લશ્કરીકાંપ છે ને તેમાં
રતાં કારખાનાં છે.

ઔરંગાબાદ—એ દૂધના નદી ઉપર રેશમની જરીઆની અ-
ને સુતરાઉ કાપડને માટે જાણીતું છે. તે શેહેર ઔર-
ગજેળ બાદશાહે વસાવેલું છે ને તેમાં મસીદ, કબરો
વગેરે છે.

દોલતાબાદ—એનું ખીબુ નામ દેવગીરી તે રામદેવ રાજની

રાજધાનીહતુંતેની પાસે ઔરંગઝેબની કબરતથારાજેછે.
 થરંગુળ—એ પેહેલાં તૈલંગણુ રાજની રાજધાની હતું હાલ
 તેમાં સરકાર તરફથી રેસીડેન્ટ રહેછે.

બોલારમ—એમાં નિમ્ન સરકારનું લશ્કર રહેછે.

ઈલુરા—એમાં જૂદા જૂદા ધર્મનાં દેવળોછે.

પેઠણ—એ પેહેલાં શાલી વાહનની રાજ્યધાની હતું.

બીજા શહેરો—કમ્મો, અકલકોટ, કલપુર્ગ, રાયચુર, ધના-
 પુર, ને નળદુર્ગ.

ચેદાશ—૩ અને કોયલા.

ઈલીચપુર—એ પુર્ણા નદી ઉપરછે ને તેમાં લશ્કરી છાવ-
 ણી ને નિમ્ન તાબાનો નવાબ રહેછે.

ઉમરાવતી—એ રૂના વેપારનું મથકછે.

૪ મધ્ય પ્રાંતો.

ભીમા—ઉત્તરે બુદેલખંડ, રેવા ને બંગાળાનો થોડો ભાગ.
 દક્ષિણે નિમ્ન ને મદ્રાસ ઈલાકો, પૂર્વે બંગાળાપ્રાંતને
 મદ્રાસ ઈલાકો, પશ્ચિમે, બોપાળ, ઈંદુરને બીજા દે-
 શી રાજ્ય.

પર્વત—સાતપુડો, વિંધ્યાચળ, ને અમરકંટક એ મોટા છે,
 તે સિવાય મહાદેવ, પંચમરી, સ્કોની, મંડલો, વિગેરે
 નાના છે.

નદીઓ—નર્મદા, તાપી, મહા, વર્ધા અને વાઈનગંગા.

નર્મદા—૮૦૧ મૈલ લાંબી અમરકંટકના પર્વતમાંથી નીક-
 ણી પશ્ચિમે ખંભાતના અખાતને મળે છે તે ઉપર-
 નાં શહેરોજળપુર, નરસિંગપુર, મંડલેશ્વર અને ભરૂચ.

તાપી—૪૫૫ મૈલ લાંબી બૈતુલ પ્રાંતમાંથી નીસરી ખં-
 ખાતના અખાતને મળે છે તે ઉપરનાં શહેરો રાંદેર
 બુરાનપુર, એદલાબાદ, ને સુરત.

મહા—પરં મૈલ લાંબી એ બસ્તાર પાસેના ડુંગરમાંથી ની-
સરી પૂર્વે ખંગાળાના ઉપસાગરને મળે છે તે ઉપરનાં
શેહેરો કલ્યાણપુર; વાઘાસીન, સંબલપુરને કટક.
લશ્કરીકાંપ—કામટી ને સાગર.

મુખ્ય શેહેરો.

નાગપુર—નાગ નદીને કાંઠે ભરત તથા ધોતીજોડા, છીંટ,
પાઘડીઓ, સાડીયાને કીનખાળ માટે વખણાય છે.

કામટી—એ નાગપુરથી બાર મૈલને અંતરે લશ્કરીકાંપ છે
ને તે કના નદી પર છે.

હીંગણધાટ—એ વર્ધાની શાખા પર છે અને રૂના વેપાર-
તું ઠેકાણું છે.

છીંડવાડા—ત્યાંની હવા સારી છે.

સંબલપુર—મહા નદી ઉપર ચોખા, ધજી, શેરડીને હિરાને
માટે બાણીતું છે.

બખ્ખલપુર—એ નર્મદા નદી ઉપર તંબુને માટે પ્રખ્યાત છે
એ તંબુ ઠગ લોકો વણે છે ને તેની પાસે આરસપ-
હાણના ડુંગરો છે.

પુરાનપુર—તાપી નદી ઉપર છે તેમાં પેહેલાં મલમલ ને
રેશમી બુટાદાર કાપડ થતું હતું, હાલ તે શેહેરમાં
શેલાં વખણાય છે.

આરરીરમઠ—એ ડુંગરી કિલ્લો છે ને તે ઇંગ્લેન્ડ સરકારને
સન ૧૮૧૯માં મળ્યો.

સાગર—એ સરોવર ઉપર છે ને ત્યાં લશ્કરી કાંપ છે.

ભંડારા—તેનું ભરતકામ ને ધોતી જોડા વખણાય છે.

બંદા—એની પાસે કાયલાની તથા લોહાની ખાણો છે.

બીજાં શેહેરો રતનપુર, વિલાસપુર, બસ્તાર ને ખંડવા વિગેરે.

પેદાશ—સાગ, ધજી, શેરડી, રૂ, તલ, દીવેલ, અમીણુ, ચા-

મહાં, દેશીકાપડ, કોયલા અને ચુનાના પથ્થર.

વિશેષાહુકીકત—આ પ્રાંતનો રાજા સને ૧૮૫૩ માં આ પુત્ર ગરજી પામ્યો. માટે ઈંગ્રેજો તે પ્રાંત લઈ લીધો છે તે હાલ તેની દેખરેખ રાખવા માટે ચીફ કમીશનર નીમ્યો છે.

૫ મધ્યહિંદ એજન્સી.

સીમા—ઉત્તરે રજપૂસ્તાન અને વાયવ્ય પ્રાંત, દક્ષિણે ખાનદાંશને મધ્યપ્રાંત, પૂર્વે વાયવ્ય પ્રાંત તે બંગાળા હલાહા, અને પશ્ચિમે રજપૂતસ્તાન અને ગુજરાત.

વિભાગ—ગ્વાલીયર, માળવા, ખુદેલખંડ અને રૈવા.

ગ્વાલીયર અને માળવા.

પર્વત—વિંધ્યાચળ.

નદીઓ—ચંબળ, સિંધ, બતવા, અને ક્ષીપ્રા.

ચંબળા—એ યમુનાની શાખા છે; તે ઉપરનાં શહેરો રાતગોર, શીવપુર, કોટા, ને રામપુર.

બતવા—વિંધ્યાચળમાંથી નીકળી કાલ્પી આગળ જમના નદીને મળે છે તે ઉપરનાં શહેરો બોપાળ, બલવણુ, વગેરે શહેરો છે.

ક્ષીપ્રા—એની ઉપર ઉજ્જન શહેર છે.

લશ્કરીકાંપ—માહુર અને નીમચ.

દેશીરાજ—ત્રણ છે તેનાં નામ સિંધીયાનું, બોપાળનું અને હોલકારનું.

મુખ્ય શહેરો.

ગ્વાલીયર—મુખ્યતરો કા નદી ઉપર સિંધીયાની રાજધાની છે તે તેની પાસે એક ડુંગરી કિલ્લો છે તથા તેની પાસે મહારાજપુર અને પનીઆરની મોટી લડાઈઓને માટે પ્રખ્યાત જગાઓ છે.

ભારાર—એ ઇંગ્લેન્ડ શહેર છે.

લસ્કર—ગ્વાલીયર પાસે નવું વસેલું ગામ છે.

મહેશ્વર—ચંબળની શાખા પર છે તે ત્યાં હુમાયુએ મુન્દરનો હરાવ્યો હતો.

ઉજ્જન—ક્ષીપ્રા નદીપર, પરદુઃખલંજન વિક્રમ રાજાની રાજધાનીનું શહેર છે તે તે હિંદુ લોકોના ધર્મને માટે જાણીતું છે.

નિમચ—એ રેલવે સ્ટેશન છે તે તે પાંચ મારો કાંપ છે.

ઇંદુર—એ ક્ષીપ્રા નદીના કાંઠા ઉપર હેલકરની રાજધાનીનું શહેર છે.

માંડુ—એ પેલેલાં ધારની રાજધાની હતું તે તે કિલાવાળું શહેર છે તે તેમાં પોલિટીકલ એજન્ટ રહે છે.

ધાર—એ દાનેશ્વરી ભોજ રાજાની રાજધાનીનું શહેર હતું.

ભોપાળ—એ ભોપાળની એગમની રાજધાનીનું શહેર છે.

રતલામ—એ આખા હિંદુસ્તાનમાં અદ્વીતીયને માટે પ્રખ્યાત છે.

માહુર—ઇંદુરની નૈઋત્ય ખુણમાં લસ્કરી કાંપ છે.

શીહુર—એ ભોપાળના રાજમાં છે, તે ત્યાં આસિસ્ટન્ટ પોલિટીકલ એજન્ટ રહે છે.

બિરસીયા—એ ઇંગ્લેન્ડ મુલકની રાજધાની છે.

મંડેશ્વર—એ નર્મદા નદીપર મોટું શહેર છે.

ખીજાં શહેરો—જવડા, જાંમુળા, આમજેરા, નરવર, ગીરવાડી તે દેવાસે.

થેદારા—અદ્વીતી, ધર્મ, તંબાકુ અને માળતી જગદ.

ખુદેલખંડ અને રેવા.

પર્વત—કેમોરન અને ચિત્રકોટ.

નદીઓ—સોણ, જતવા, તે કેત.

મુખ્ય શહેરો.

ઝાંસી—એમાં રાણી રાજ કરતી પચ્ચ સન ૧૮૫૭ના ખં
ળવામાં બગી તેથી તેનું રાજ લઇ લીધું.

દત્તા—એ દેશી રાજ્ય છે તેમાં એક સુંદર મેહુલ તથા દેવ-
નનાં દેવજો છે.

પન્ના—હીરાની ખાણોને માટે પ્રખ્યાત છે. તે એ હીરા જ-
રાણા પરણાના કહેવાય છે.

ચંદેરી—એ માળવાની સરહદ ઉપર મોટું શહેર છે.

રેવા—એ રેવાની રાજધાનીનું શહેર છે તેમાં વાઘેલા રજ-
પૂતોનું રાજ્ય છે.

ઉરમા અથવા તેડુરી—એ ચંબલા નદી ઉપર મોટું દે-
શી રાજ્ય છે.

બીજાં શહેરો—તોગાંવ, જેતપુર, નેજળુન એ ઇંગ્લેન્ડે
તાળે છે. બીજાંપર, અજેગઢ વગેરે બીજાં શહેરો છે.

વિશેષ હુકીકત—એ દેશ ધણો પહાડી છે.

૬ રજપૂત સંસ્થાનો.

સીમા—ઉત્તરે સતલજ નદી અને પંજાબ ઈલાકા; દક્ષિણે
ગુજરાત, પૂર્વે આગ્રા, ગ્વાલીયર અને ઇંદુર સંસ્થાન
છે અને પશ્ચિમે સિંધપ્રાંત.

ધર્મ—આપ્ત, અરવલ્લી તેમાં આપ્ત એ ધણો શોભાયમાન
તે ધર્મને માટે જાણીતો છે.

નદીઓ—કુશી, કાગિસિંધ, પારવતી ને બતવા.

હુણી—એ ૩૨૭ મૈત્ર લાંબી અરવલ્લીના પશ્ચિમ ભાગમાં
વહી કચ્છના રણમાં બગે છે.

સરોવર—કાનોદ, સાંચર, સાર.

દેશીરાજ્ય—૧૮ છે કે જેમાં ૧૫ રજપૂતોનાં, ૨ જાટરા-
નાંને ૧ મુસલમાની છે (૧) મેવાડ કે ઉદેપુર (૨)

મારવાડ કે જોધપુર (૩) જ્યપુર (૪) ખુંદી (૫) વિકાનેર (૬) કોટા (૭) કિરોલી (૮) કીસનગડ (૯) જસલમીર (૧૦) અલ્લવડ (૧૧) શિરોહી (૧૨) ડાંગરપુર (૧૩) વાંસવાડા (૧૪) પ્રતાપગડ (૧૫) જાલરાપટ્ટણ.

લશ્કરીકાંપ—નસીરાગાદ.

મુખ્ય શહેરો.

જોધપુર—મારવાડની રાજધાનીનું શહેર છે તેમાં ચામડાં, હાથીદાંત, કાચનો શોભિતો સામાન, તથા સારો મેનતી મેહેલ છે.

વિકાનેર—અહીં સાંઢણીઓ ચાલવામાં બહુ વખણાય છે.

જસલમીર—એમાં પુસ્તકોનો ભંડાર તથા જૈન લોકોનાં પુરાતન દેરાં છે અને અહીંના કૂવા ધણા ઉંડા છે.

શીરોહી—એમાં તલવાર સારી થાય છે.

આબુ—એજ નામના ડુંગરપર છે; અહીંનાં દેરાં ધણાં વખણાય છે ને તે હિંદુના ધર્મની જગ્યા છે ને તે યુરોપીયન ને હાવા ખાવાનું ઠેકાણું છે.

ઉદેપુર—એ ખરાસ નદી ઉપર મેવાડની રાજધાનીનું શહેર છે ને ત્યાંના રાજા રાણા કહેવાય છે તે બધાં રાજમાં ઉંચા કુળના ગણાય છે.

ચિતોડ—ખરાસ નદીને કાંઠે ઉદેપુરની રાજધાની હતું એમાં હંભારાણાએ કરેલી હમારતોમાં કીર્તિસ્થંભ વખણાય છે.

જ્યપૂર—ચિત્ર, કોટા, ખાગ, સર્વે જ્યસિંહજીની વેપશાળા ને સારી ખાંધણીને માટે પ્રખ્યાત છે ત્યાં અમુલ્ય ખાણો નીકળે છે તેથી સોનું, રૂપું અને રત્ન બહાર મોકલાય છે.

અલ્લવડ—એમાં એજંટ રહે છે તથા છત્તીસસાગર ના-

મનું સરોવર છે. તેને કાંડે છત્રીશ હવેલીઓ છે.

અજમેર—એ ઈંગ્રેજ મુલકની રાજધાની છે.

નસીરાબાદ—એમાં લસ્કરી છાવણી છે.

ડોંગરપુર—ત્યાંની છત્રીઓ સારી વખણાય છે.

ટાંક—એ મુસલમાનની રાજધાની છે.

ભરતપુર—ત્યાંની જમીન બધા કરતાં સારી વખણાય છે.

ઘોઝપુર—એ જટરાજનું સંસ્થાન છે.

બીજા શહેરો—ચાંસવાડા, પ્રતાપગઢ, જલરાપટ્ટણ, નાગોર,
બાલોત્રા, પાલી, કિરોલી, કીશનગડ, સુરતગડ, ભ-
ટનેર ને જલોર.

વિશેષ હકીકત—મારવાડી લોકો વેપારમાં ઘણા કુશળ હોય
છે તેથી તે બધા દેશોમાં વેપાર કરવા જાય છે. ઢોર
અને ઘેટાં પણ ઘણાં રાખે છે કારણ કે રેતાળ જમીન
તેથી અનાજ પાકતું નથી પણ ઘાસ ઘણું થાય છે.

૭ પંજાબ.

સીમા—ઉત્તરે કાશ્મીર ને કારાકોરમ પર્વત, હીમાલય પર્વત
૧૫૦૦ મૈલ છે ને તે દુનિયામાં સૌથી ઉંચો છે, દક્ષિ-
ણે રજપુતાના અને સતલજ નદી. પૂર્વે વાયવ્ય પ્રુ-
ણાના પ્રાંતો ને પશ્ચિમે સુલેમાન પર્વત.

પર્વત—હીમાલય, કારાકોરમ અને શીવાલીક.

નદીઓ—સિંધુ, જલમ, ચીનાબ, રાવી, બીઆ, અને સતલજ.

સિંધુ—૧૮૦૦ મૈલ લાંબી હીમાલયના કૈલાસ શિખરમાં
થી નીકળી ઉત્તર તથા નૈઋત્ય પ્રુણા તરફ વહી આ-
રબી સમુદ્રને મળે છે તે ઉપરના શહેરો લે, ઇસ્કા-
ડો, અટક, કાલાબાગ, ડેરાઇસમાલખાન, ડેરાગાજી
ખાન, સકર, ખકર, રોરી, હૈદ્રાબાદ અને કરાંચી.
ફાદા (મળનારી બીજી નદીઓ) (૧) જલમ

(૨) ચિનાખ (૩) રાવી (૪) બીઆ અથવા વ્યાસ.

(૫) સતલજ અથવા ધારા (૬) કાબુલને ગોમળ.

પંજાબ ને દુઆખ—આ દેશમાંથી પાંચ નદીઓ વહે છે માટે એને પંજાબ કહે છે. એનો અર્થ એકે પંજ=પાંચ + આખ=પાણી=પાંચ નદીનાં પાણી. તેવીજ રીતે પાંચ દોઆખ થયેલા છે. દો=બે + આખ=પાણી = બે પાણીની વચ્ચેનો મુલક.

સિંધુને જલમ વચ્ચે સિંધ સાગર દોઆખ, જલમને ચીનાખની વચ્ચે જૈચ દોઆખ, ચિનાખ ને રાવીની વચ્ચે રચનાદોઆખ, રાવીને બીઆની વચ્ચે બારીદોઆખ, બીઆ અને સતલજની વચ્ચે જલધર દોઆખ.

હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં—શીમળા અને મરી.

દેરી રાજ્ય—કાશ્મીર, ભાવલપુર, પત્યાલા, ઝીંદ, નવા, કપુરથલા, ફરીદકોટ ને ફળશીઆ.

વિભાગ—૪ છે (૧) દિલ્લી જિલ્લો (૨) સીમલાનો પહાડી મુલક. (૩) શીખ પાસેથી મળેલો મુલક (સતલજ ને બીઆસ વચ્ચેનો મુલક) (૪) બીઆસની પશ્ચિમનો મુલક.

મુખ્યશહેરો.

લહોર—એ રાવી નદી ઉપર રાજધાનીનું શહેર છે, તેમાં લેફ્ટેનેન્ટ ગવર્નર રહે છે. જહાંગીરની કબર, શાહજહાંનો ખાગ, ને કોલેજ, વગેરે પ્રખ્યાત ઇમારતો છે, ને તેમાં શેતરંજી સારી થાય છે.

અમૃતસર—અમૃતસર નામના સરોવર ઉપરથી નામ પડેલું છે તેમાં શેતરંજીએને કાશ્મીરી શાલ થાય છે. તથા તે શીખ લોકના ધર્મને માટે જાણીતું છે.

મુલતાન—ચીનાખ નદી ઉપર રેશમીને સુતરાઉ કાપડ અને શાલોને માટે જાણીતું છે.

શુભરાત—એ કિલ્લાવાળું શહેર છે.

અટક—એ કિલ્લાવાળું શહેર સિંધુનદી ઉપર છે ને દિંદુ લોકો પેહેલાં ત્યાંયા આગળ જતા નહીં એ પરચી નામ પડ્યું છે.

જેલમ—જેલમ નદીને કાંઠે સીકંદર અને પૌરમની લડાઇને માટે જાણીતું છે.

પેશાવર—પૈગર ઘાટના નાકા ઉપર પારી જનના ચોખ્ખાને માટે જાણીતું છે ને તેમાં ઉનતું કાપડ તથા શેતરંજીનું છે.

રાવળપોંડી—સિંધુ અને જેલમ નદીની વચ્ચે મોટું શહેર છે.

સરહિંદ—સતલજ અને જમના નદી વચ્ચે મોટું શહેર છે.

હુંયાના—શાસો ને કાપડ થાય છે.

સ્થાનેશ્વર—ત્યાં આગળ શાહખુદીન તથા પૃથુરાજને લડાઇ થઇ હતી.

દિલ્લી—એ કિલ્લાવાળું શહેર મુસલમાની વખતની રાજધાની હતું તેમાં સુતરાઉ કાપડ, રેશમ, શાકને ઝવેરાત કામનાં કારખાનાં છે તથા હુમાયુની કબર અને કુતુબગિનારો એવી ઈમારતો છે.

પાણીપત—આને કેટલાક લોક નીરવ્યા ધરતી કહે છે ને તે મોટી મોટી લડાઇને માટે જાણીતું છે.

શામ્રાઉત—સીખ લડાઇને માટે જાણીતું છે.

શીમળા—હવા ખાવાનું ઠેકાણું છે ને ત્યાં ગવર્નર જનરલ હવા ખાવાને માટે જાય છે.

ભાવલપુર—એ નવાગને તાબે છે.

ખીજાંશહેરો—ડેરાઈસ્માલખાન, ડેરાગાજીખાન, મુજફ્ફરગઢ, કાટક, માળીયા, વજીરાબાદ, પુતહાનકોટ, નુરપુર, પત્યાળા, રેવારી, અલીવાલ, જળધર, અહમદપુર, ખાનપુર, અને ઉચ.

પૈદાશ—ધડ, તલ, શાકભાજી, તમાકુ, દીવેલ, મકાઈ, ડાંગર, ગળી, ફરકડા, સિંધવ, અને મરડીયા કાંકરા.

કાશ્મીર,

સીમા—ઉત્તરે કારાકોરમ પહાડ, દક્ષિણે પંજાબ ને હિમાલયનો થોડો ભાગ, પૂર્વે હિમાલય પર્વત, પશ્ચિમે પંજાબ ને હજરેહનો મુલક.

પર્વત—હિમાલય ને કારાકોરમ.

સરોવર—યુલર.

નદીઓ—સિંધુ, જલમ, અને સતલજ.

ભાગ—લાડક, બલીસ્તાન.

મુખ્યશહેરો.

શ્રીનગર—એનું બીજું નામ કાશ્મીર એ જલમ નદી ઉપર સાલ ને ઉનના કાપડને માટે બાણીતું છે.

લે—એ લાડક પ્રાંતની રાજધાની સિંધુને કાંઠે ઉનના વેપારની મુખ્ય જગ્યા છે.

જાંમુ—એ બીજા નંબરનું શહેર છે, ને તેના રાજાને મહારાજ કહે છે.

ઈસ્કાડો—એ બલિસ્તાન પ્રાંતમાં મોટું શહેર છે.

ઈસ્લામાબાદ—એ સિંધુને કાંઠે મોટું શહેર છે.

બીજાંશહેરો—ચાંબા, પુંચ વિગેરે.

પૈદાશ—અનાજ, ચોખા, કેસર, ને મણી જાતનો મેવો, ગુલાબનું અંતર, ચામડાની બનાવેલી વસ્તુઓ.

વિશેષહુકીકત—અહીંનાં હવા પાણી સારાં છે. ઠામઠામ પાણી પુષ્કળ મળે છે. લોકો તનદુસ્ત છે. જંગલો ઘણાં છે ને શિકારી પશુ પણ છે.

વાયવ્ય પ્રાંત.

સીમા—ઉત્તરે હિમાલય અને નેપાળ દેશ, દક્ષિણે મધ્યહિંદનું

ઐજન્સી, પૂર્વે બંગાળા અને પશ્ચિમે પંજાબને રજા-
પુત સંસ્થાન.

પર્વત—હિમાલય અને શિવાલીક.

નદીઓ—ગંગા, જમના (યમુના) ચંબળા, બટવા, રામગંગા
ગોમતી અને ગોગરા.

ગંગા—એનું બીજું નામ લાગીરથી ૧૫૧૦ મૈલ લાંબી,
ગંગોત્રીથી ૧૨૦૦ મૈલ ગોમુખ નામની તીર્થની જગાપાસેથી
નીસરી બંગાળાના ઉપસાગરને મળે છે. તે ઉપરનાં
શેહેરો હરિદ્વાર, કાનપુર, મીર્જાપુર, આલ્હાબાદ, કાશી,
બકસર, પટણા, મેંગીર ને રાજમહાલ, કુંદા ગોમતી,
ધોધરા, ગંડકી, જમના, કૌશકી, રાપતી, ભોગવતી,
રામગંગા, મહાનંદા, તિરુદા, કર્મનાશા ને શોણ.

યમુના—૭૮૦ મૈલ લાંબી જમનોત્રી પર્વતમાંથી નીકળી ગં-
ગાનદીને મળે છે. તે ઉપરનાં શેહેરો, પાણીપત, દિલ્લી,
ગોકળ મથુરા, આગ્રા, કાદ્વી ને હમીરપુર, કુંદા-સિંધ,
બટવા, કેણ ને ચંબળા.

ગોગરાઅથવાસરયુ—૬૦૦ મૈલ લાંબી તિબેટમાંથી ની-
કળી છપરા આગળ ગંગાને મળે છે. તે ઉપરનાં શેહેરો
અયોધ્યા ને ગોપાળપુર, આ નદી રામાયણમાં પ્રસિદ્ધ છે.

વિભાગ—ત્રણ છે (૧) હિમાલયમાં આવેલા પ્રદેશ (૨) ગં-
ગાને જમનાની ઉત્તરનો પ્રદેશ (૩) જમનાની દક્ષિ-
નો પ્રદેશ.

દેશીરાજ્ય—રામપુર ને તેહરી.

મુખ્ય શેહેરો.

કાશી—એનું બીજું નામ બનારસ ગંગા નદી ઉપર હિંદુ
ધર્મનું ક્ષેત્ર છે. તેમાં હમારનો ધણી ને સારી છે. વળી
ત્યાં જરીઆન કપડ તથા અબોટીયાં ને લોટાવખણાય છે.

અમ્રાહીઆદ—એમાં લેફ્ટેનેન્ટ ગવર્નર રહે છે. ને ત્યાંઆ-
ગંગા ત્રણ નદીઓનો સંગમ થવાથી ત્રીવેણી બને છે
ને તે ધર્મની જગ્યા મળ્યાય છે. ત્યાં લસ્કર રહે છે.
કલાધની વસ્તુઓ ને માટીનાં વાસણુ થાય છે.

ગાછપુર—એમાં અત્તર બને છે.

ગોરખપુર—રાખતી નદી ઉપર જૈન ધર્મની જગ્યા છે ને તેની
પાસે ગોરખનાથનું દેવળ છે.

મિરજાપુર—૩, રેશમ ને શેતરંજીને માટે પ્રખ્યાત છે.

કલીંજર—કિલ્લાવાળું શહેર હિંદુઓના તિર્થની જગ્યા છે.
ને ત્યાં દારૂખાનાથી શીરશાહ બળી મુઓ હતો.

કાનપોર—ગંગાને કાંઠે લસ્કરી કાંપ છે.

આગ્રા—જમનાને કાંઠે તાજમેહેલ વગેરે ઈમારતો ને માટે
પ્રખ્યાત છે ને તેમાં મુસલમાની ગાદી હતી. મીહુને
રૂના વેપારનું મથક છે.

કનોજ—કાળીને ગંગાના સંગમ ઉપર છે, તેમાં જૂનાંખન
ડેર ધણું છે.

મથુરા—કૃષ્ણની જન્મભૂમી, જમનાને કાંઠે ને તેને મુસલ-
માનોએ ૨૦ દિવસ સુધી લૂટ્યું.

ભરતપૂર—કિલ્લાવાળું શહેર છે.

બરેલી—રામગંગાની શાખા યુગ્યા નદીપર લોહાના સામાન,
લરત ને શેતરંજી ને માટે બજારીતું છે.

મીરત—કાળી નદીની શાખા ઉપર લસ્કરી કાંપ છે.

હરીદ્વાર—શિવાલીક પાહાડની તળેટીમાં ગંગાનદી ઉપરહિં-
દુઓના ધર્મની જગ્યા છે, ને ત્યાં મેળા ધણા ભરાય છે.

બદ્રીનાથ—હિમાચલના હંચા ટેકરામાં દેવસ્થાન છે. તે હિં-
દુનાં ચાર મોટામાં મોટાં તીર્થમાંનું એક છે.

કેદારનાથ—એ બદ્રીનાથની પ્રશાન કોણમાં મોટું દેવળ છે.

ત્યાંની પાસે મહાપંથ નામે ધર્મની જગ્યા છે, ત્યાંથી
પરી આપઘાત કરો લોકો સ્વર્ગે જવાની આશાએ મરી
જાય છે.

અસમોડા—એ કમાઉન પ્રાંતની રાજધાની છે.

ચુનારગઢ—એ ગંગાનદી ઉપર શોરશાહની રાજધાની હતું.

બીજાંશહેરો—અજમગઢ, કાલ્પી, છટાવા, શાહજહાનપુર
ને ફતેગઢ.

પેદારા—૫૩. જુનાર, બાજરી, ગળી, કસુબો, ખાંડ, તલ,
૩, ને સુરોખાર.

હુવાતથાવિશેષ હુકીકત—હવા ધણી નિરોગી છે, લોકો
જળરા ને હિમતવાન છે તે લોકોને આપણે અહીં ભે-
યા કે પુરણીયા કહે છે.

અયોધ્યા.

સીમા—ઉત્તરે ને પાળ બાકી ત્રણે બાજુ વાયવ્ય લાણીનોઈલાકો છે.

નદીઓ—રામગંગા, સહ, ગોમતી ને ગોગરા અથવા સરયુ.

વિભાગ—ફૈજબાદ, સિતાપુર, લખનૌ, અને રાયબરેલી.

મુખ્ય શહેરો.

અલાહબાદ—એ રાજધાનીનું શહેર ગંગા અને જમનાના
સંગમ ઉપર છે.

અયોધ્યા—એ પેહેલાં રાજધાનીનું શહેર હતું પણ હાલ
વાયવ્ય ઇલાકા જ્ઞેડે જોડી દેવાથી અલાહબાદ થયું છે.

અયોધ્યામાં પેહેલાં સૂર્યવંશી રામચંદ્રજી રાજકરતાહતા.

લખનૌ—તેમાં ચીફ કમીશનર રહે છે. ને તે ગોમતીના
કાંઠા ઉપર ભરતને માટે પ્રખ્યાત છે, તેમાં એક ઇ-
મામ વાડો છે.

ફૈજબાદ—તે લખનૌથી ઉતરતું બીજું શહેર છે. તેનું પે-
હેલાં ભરત વમણાનું હતું.

સીતાપુર—એ તેજ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે, તે તેની ઉત્તરે જંગલ છે.

બીજાંશહેરો—સુલતાન પુર, નેહરા.

પેદારા—ધાન્ય, તલ, દાવેલ, કેરી અને મહુડાં.

બંગાળા ઈલાકા.

સીમા—ઉત્તરે નેપાળ, સીકીમ, અને ભુતાન. દક્ષિણે બંગાળાનો ઉપસાગર, ઉત્તર સરકારને ઓઢીયા. પૂર્વે બ્રહ્મદેશને આરાકાન પશ્ચિમે મધ્યપ્રાંતો અને વાયવ્ય બણીના પ્રાંતો.

પર્વત—હિમાલયનો થોડો ભાગ, રાજમહાલ, છોટા નાગપુર ને ઓઢીયાના ડુંગરો.

મુખ્ય નદીઓ.—ગંગા, ગોગરા અથવા સરયુ, સોન ગંડકી, કુસી, દામોદ્રા, બાગીરથી, વૈતરણી, હુબળી, બ્રહ્મપુત્રા, સુરમા, મહાનદી, આઘણી, સુરસુરેખા, રૂપ નારાયણ ને તીસ્તા.

બ્રહ્મપુત્રા.—માનસરોવરમાંથી નીકળી પૂર્વમાં વહી દક્ષિણે આવી ગંગાને મળેછે. તેનું બીજું નામ સાંપુ એના ઉપરનાં શહેરો જીકાદાજી, ચીતાંગ, શીવપુર, ગોહતી, ગોવળપોડે, બીશનાથ, ને જીત્યાપુર.

વિભાગ—આર છે (૧) શુદ્ધ બંગાળા ૨) ઓરીસા કે ઓઢીયા (૩) બહાર (૪) છોટા નાગપુર.

હવાખાવાનાં ઠેકાણાં—દાર્જીલિંગ.

દેશીરાજ્યો—(૧) સિકીમ (૨) કુચ બહાર (૩) ખસ્યો, (૪) ગારો (૫) મણીપુર ને (૬) ટીપરા.

મુખ્ય શહેરો.

કલકત્તા—હુબળી નદીને કાંઠે હિંદુસ્તાનની રાજધાનીનું શહેર

જેમાંની કેટલોકની હકીકત પાછળ આવીગયે છે તેને માટે તે નદીઓ જે પ્રાંતોમાં હોય ત્યાં જોવું.

રહે તેમાં ગવર્નરજનરલ તથા લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર રહેછે.
ત્યાંનો કિલ્લો ચોથા વિલિયમના નામથી ઓળખાય
છે. આખા હિંદુસ્તાનમાં સર્વ શહેરો કરતાં વસ્તી-
માં પણ વધારેછે. તેમાં ૬૮૬૦૦૦ ગાણુસની વસ્તીછે.

અંદ્રનગર—ફ્રેંચ લોકોને તાબેછે.

શ્રીરામપુર—હુબ્લી નદીને જમણે કાંઠેછે. તે શહેર ડેન્માર્કના રાજા પાસેથી વેચાતું લીધુંછે.

ચિન્મુરા—એમાં ઇમામવાડો તથા મોટી ધરાકાંઠે.

દાર્જીલીંગ—એ સારી હવાને માટે જાણીતુંછે. ત્યાંની હવા
ધણું કરીને લાંડનની હવા જેવીછે.

મુર્શીદાબાદ—એ બાગીરથીને કાંઠે વેપારનું મથક છે તથા
તેમાં રેશમ ને ગાંધીયાનાં કારખાનાંછે.

ઢાકા—તેમાં મલગલ થતો હતો પણ હાલ બંધ પડ્યોછે.

ખુરાનપુર—એમાં ભસ્કરી કાંપછે.

પલાસી—એ લડાઈને માટે પ્રખ્યાતછે.

બર્દવાન—એ હામોદ્રા નદી ઉપરછે ને ત્યાંનો રાજા ઉત્તર
હિંદુસ્તાનના સઘળા રાજાઓ કરતાં મોટો જમીનદારછે.

રાણીમંજ—એમાં કાયલાની ખાણોછે.

ખાલાસુર—એ બંદરછે ને તે ડેન્માર્કના રાજા પાસેથી વે-
ચાતું લીધું છે.

કટક—એ મહા નદી પરછે, તે પેહેલાં ગરેકાને તાબે હતું.

જગન્નાથપુરી—એ હિંદુઓનું મોટામાં મોટું જત્રાનું ઠે-
કાણુંછે. ને તેમાં જગન્નાથજીનું દેવળ છે, તેમાં જાતિ
બેદ ગણાતો નથી.

બહાર—ત્યાંની જમીન ધણી ફળદ્રુપ છે.

કાશીમખજર—એમાં પેહેલાં ઈંગ્લેન્ડની વખાણ હતી.

પટણા—ગંગાને કાંઠે જસીઆની કાંપડને માટે પ્રખ્યાત છે.

તેમાં સુરોખાર, ગળી, ચોખા ને ખાંડનો વેપાર ચાલે છે.
હીનાજપુર—એમાં લશ્કરી કાંપ છે.

અચા—એમાં હિંદુ ભોકો પીતાનું આધ કરે છે ને તેની પાસે
પારસનાયના ડુંગર છે તેથી તે જૈન ભોકોની ધર્મની
જગ્યા ગણાય છે.

ઝાંગીર—ગંગાને કાંઠે બશ્કરી હાવણી છે તથા ભોઢાનો
સામાન ને હથિઆરો બનાવવાનાં કારખાનાં છે.

ભાગલપુર—એમાં પેહેલાંના બે મિનારા છે.

રાજમહાલ } ગંગાને કાંઠે મોટું શહેર છે.
અકબરાબાદ }

અકસર—ગંગાને કાંઠે શીરખાંની રાજધાનીનું શહેર હતું ને
ત્યાં હુમાયું ને શીરખાંની મોટી લડાઈ થઈ હતી.

ખીજાં શહેરો—તમલુક, મેદનીપુર, નાગોર, પાંચેત, વિર-
ભોમ, સિગભોમ, અજ્ઞરીબાગ, હપરા, હાજીપુર, દ-
રભંગ વિગેરે.

પેદાશ—ચોખા, નારંગી, નાળિયેર, અફીણુ, શણ, ચા,
રેશમ, સુરોખાર, રબર, ને કાપલા.

આસામ,

સીમા—ઉત્તરે શુતાન, દક્ષિણે તથા પશ્ચિમે બંગાળા ઈલાકા
ને પૂર્વે મણીપુરનું રાજ્ય ને અસમદેશ.

પવંત—હિમાલય, ગારો, ખસ્ય, ને જીનને.

નદીઓ—બ્રહ્મપુત્રા, આનસ, સુવાન, શીરે, ને સુરમા.

મુખ્ય શહેરો.

ગૌહત્તી—એ રાજધાનીનું શહેર બ્રહ્મપુત્રા નદી ઉપર છે
તેમાં ચા હંચી જાતની થાય છે.

નથગાંવ—બ્રહ્મપુત્રા નદી ઉપર મોટું શહેર છે.

સિલહટ—એસિલહટ પ્રાંતની રાજધાની સુરમા નદી ઉપર છે.

ખીજાં શહેરો—ગોવળપારા, જીત્યાપુર, દરંગ, તેજા, રંગાગોરા અને જમાલપુર.

ગારો—એની રાજધાની, ચેરાપુંજી એમાં ચા, રેશમ અને રબર થાયછે.

ચેદારા—કાયલા, લોહું, ચુનાના પથ્થર, રેશમનો વણાટ, ઇમારતી લાકડું, લાખ, ને રબર વિગેરે.

વિશેષ હુકીકત—આ દેશની બેંસો ધણી વખાણવા લાયક છે. કાઠિયાવાડના સોરઠ પ્રાંતમાં જે ગરની બેંસો વખાણાયછે તેના કરતાં આ બેંસો ધણી જબરી ને દુ-જણે પાણુ જાડુ હોયછે. તથા આ દેશમાં હાથી પણ ધણા થાય છે.

સ્વતંત્ર દેશી રાજ્યો.
નેપાળ.

સીમા—ઉત્તરે હિમાલય પર્વત. દક્ષિણે અયોધ્યા, વાયવ્ય પ્રાંત ને બંગાળાનો થોડો ભાગ. પૂર્વે સિકીમનું રાજ્ય ને બંગાળા, પશ્ચિમે કમાઉન પ્રાંત.

પર્વત—હિમાલયનાં શિખરો, એવેરેસ્ટ, ધવલગીરી, ગવરી-શંકર, ને કાંચનગંગા.

નદીઓ—મહાનકુશી ને ત્રીશુળ ગંગા.

મુખ્ય શહેરો.

ખતમંડુ—એ બીરમતી નદી ઉપર છે ને તેમાં બાધનાં દે-વળ ધણાં પ્રખ્યાત છે.

ગુરખા—એ ગુરખાનું મુખ્ય શહેર છે.

જનકપુર—એમાં પેહેલાં મિથિલાના રાજાની રાજધાની હતું. સિતાનો બાપ જે જનક તે પણ આ શહેરમાં થઇ ગયો એમ કહેવાય છે.

ખીજાં શહેરો—લલિતપદ્મ, ને અમરાપુર.

પંદરાશ—ધાતુની ખાણો ધણી છે.

ભુવાન.

આ રાજ પહાડી છે તેનું મુખ્ય શહેર ટયાક્ષીટયુડી-
યન છે. તેમાં બૌદ્ધ ધર્મ માનનારની સંખ્યા ધણી છે. બૌ-
દ્ધના ધર્મ મુદ્દાઓ લોકો ઉપર જીવન મુજબ છે. દેશ પ-
હાડી હોવાથી વધારે જાણવા લાયક હકીકત નથી.

સિલોન, સિંહલદ્વીપ યા લંકા.

એની ચારે બાજુ પાણી છે તેથી બેટ કહેવાય છે.

પદ્મન—પેંદ્રાતાલાગાલા, એકીયો ને આદમની ટેકરી.

મુખ્ય નદીઓ—મહાવેલી ગંગા, કાવાની ગંગા નેકાળીગંગા

બેટ—ગનાર અને રામેશ્વર.

મુખ્ય શહેરો.

કાલંબો—પશ્ચિમ કાંઠે બંદર છે ને તે ઈંગ્લેન્ડ સરકારની
રાજધાનીનું શહેર છે.

પાઇન્ટડીગાલ—એ મોટામાં મોટું બંદર છે તેમાં યુરોપ,
સુમટ્રા, કલકત્તા, ચીન, ને આસ્ટ્રેલિયાની આગબોટો
તથા વહાણો આવે છે.

ત્રિકામાલી—એ કિલ્લાબંધી શહેર છે.

કાંડી—એ જીનું સજ્જાનીનું શહેર હતું ને સાંથી કાલંબો
સુધી રેલવે છે.

થાઇન્ડપેટ્ટો—એ ઉત્તર કાંઠે બંદર છે.

બીજાં શહેરો—દંદરહેડ, કલતુરા, કાલપેટીંગ, એરીપો,
ને અનુરાધાપુર.

એરીપો—એ આખી દુનિયામાં સાથી મોટી મોટી કાઠ-
વાની જગ્યા છે.

પંદરાશ—તેજનો, પુન, સોપારી, તમાકુ, તાક, રત્ન, સિં-
ધવ, ને હાથીદાંત.

વિશેષહકીકત—ગાલણુ લોકો એમ કહે છે કે લંકા
વાતું નથી પણ તે ખોટું છે. રામેશ્વરથી સીધું જવાતું
નથી એતું કારણુ એમ છે કે તેની વચ્ચેના દરિયામાં
ખડકને ખરાબા ધણા છે. ખાકી ફરીને કાલંખોથી
જવાય છે. આ દેશમાં ખોળા હાથીનાં ટાળે ટાળાં
ફરતાં ફરે છે.

હિંદુસ્તાનના મુખ્ય પર્વતો.

હીમ્વાલય, કારાકોરમ, શીવાલીક, આબુ, અરવલ્લી,
નીલગીરી, પશ્ચિમઘાટ કે સીંહાદ્રી, પૂર્વઘાટ, વિંધ્યા-
ચળ, સાતપુડો, રાજમહાલ, અગરકંટક, ગિરનાર
ને શેત્રુંજે.

હિંદુસ્તાનની મુખ્ય નદીઓ.

સિંધુ, બ્રહ્મપુત્રા, જલમ, ગંગા, ગોદાવરી, નર્મદા,
કૃષ્ણા, મહા, કાવેરી, તાપી, સતલજ, બ્રહ્મણી, પના-
ર, મહી, વૈતરણી, ગોમરા અથવા સરયુ, લુણી, સુવર્ણ
રેખા, સાબરમતિ અને બનાસ.

મુખ્ય સરોવર.

ખાલીકેટ, ચીલકા, કોલર, સાંખર, સાર, ને વુલર.

મુખ્ય બેટ.

સકોદર, દીવ, વસબ, સાદી, મુંબઇ, લક્ષદ્વીપ, માલ-
દ્વીપ. સીંહલદ્વીપ, એન્ડમાન, નિકોબાર, રામરી,
ને એન્ડમા.

મુખ્ય અખાત તથા ઉપસાગર.

કચ્છ, ખંભાત. મનાર ને ખંગાળાનો.

બૃશિર.

મંજ, જમતપોર્ષટ, રામાસ, કન્યાકુમારી, પોષ્ટપેટ્રો,
ને નીચેસ.

રણ.

કચ્છ, સિંધ; મારવાડ.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં.

દ્વારકાં, નાશિક, રામનાથ; જગન્નાથપુરી, બદ્રીનાથ, કુદારનાથ, હરિદ્વાર, કાશી, અલાહાબાદ(પ્રયાગ), ગયા, સિંધપુર, શ્રીનાથજી, રેવાજી, ગોકુળમથુરા, ઉજ્જન. આયુ, ગિરનાર, શેત્રુંજી, ડાકોર વિગેરે.

હવાખાવાનાં ઠેકાણાં.

નીલગીરી, શમલા, દાર્જીલીંગ, ઉત્તકમંડ, ડીંડીગલ, મરી મહાજાજેશ્વર, આયુ, બાલાચઢી, ને ગોપનાથ.

લશ્કરી કાંપ.

સીકંદરાબાદ, જાલના, કામટી, નીમચ, ઇન્દીયપુર, માહું, નશીરાબાદ, કાનપુર, ગીરત, મોંગીર, ડીસા, વડોદરા, સાદ્રા ને રાજકોટ.

૩નાં ઠેકાણાં.

રાધનપુર, ધોજેરા, હુબળી. ધારવાડ, સદાશીવગઢ, કાન ઇમતુર, ઉમરાવતી. હાંગણધાટ ને બલારી.

હિંદુસ્તાનનાં ચાર પ્રકારનાં રાજ્યો.

(૧) ઈંગ્રેજ સરકારનું ખાલસા (૨) દેશીરાજ્યએટલે ખંડણી આપનાર (૩) દેશીરાજ્ય સ્વતંત્ર [૪] પરદેશીસ્વતંત્ર.

દેશી રાજ્ય.

કાશ્મીર, સિકીમ, તરુણપુતસ્તાન, બાવલપુર, ભોપાળ, સિંધીયા (ગ્યાલીયર). ઇંદોર, વડોદરા, નીજમ, કોલાપુર, સાવંનવાડી, મહેસુર, ત્રાવણકોર, કોચીન, પોદુકોટ, તેહરી, તરી, ને રામપુર.

† આને માટે રજપુતસ્થાનનાં ૧૮ રાજ્ય જોવાં.

દેશી સ્વતંત્ર.

નેપાળ ને ભુતાન.

પરદેશી સ્વતંત્ર,

ધાર્તુગાલને તાબે—દીવ, દમણ ને ગોવે.

ફ્રેન્ચને તાબે—પોંદીચરી, કારોક્લ, માહી, ચંદ્રનગર, ને યાનાન.

મુખ્ય બંદર.

કલકત્તા, મતલા, ચિતાગાંગ, કટક, જગન્નાથપુરી, ત્રિ-
શાગાપટણ, કોકણાદ, મચ્છોપટણ, મદ્રાસ. નેગાપટણ, તુ-
તુકોરીન, કોચીન, કાલીકટ, તલ્લીચેરી, કાનાતુર, મંગલુર,
મુંબઈ, દીવ, માંડવી ને કરાંચી

મુખ્ય સમુદ્ર.

હિંદીગઢાસાગર ને આરબીસમુદ્ર.

સમાપ્ત.

જાહેરખબર.

આ જોષડો અમારે ત્યાંથી પેહેલે પાને જણાવ્યા પ્ર-
માણે રોકડી કિમતે મળશે. સો અને તેથી વધારે પ્રતોજ-
પાવનાર ગૃહસ્થાને ટપાલ ખર્ચે અમારે શિર રાખી સંકરે
૧૦ રૂકા મુગળ કોમીશન આપીશું.

દામજી મકનદાસ.

સિંહાર.

તાબે લાવનગર.

